

Kerstfeest op 25 december 2018, 10.30 uur, Pauluskerk

lezing Nieuwe Testament: Jesaja 52: 7 - 10

lezing Nieuwe Testament: Johannes 1: 1 - 18

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Sociale verandering. Daarover vanmorgen. Hoe maak je, hoe maken wij, sociale verandering? Sociale verandering, huh?, zegt u misschien. We vieren toch het Kerstfeest? Ja, inderdaad en dat doen we met liefde en overtuiging. Kerst en sociale verandering hebben van alles met elkaar van doen. Bijbelse teksten hangen nooit in de lucht, los van de werkelijkheid, toen en nu. Lucas en Johannes zetten dat thema eigenlijk heel centraal in hun versies van het Kerstverhaal. Lucas door zo heel nadrukkelijk Jezus en zijn manier van leven te presenteren als de echte Heer en Redder, die heil brengt voor ons mensen. En niet diegene die zichzelf Heer en Redder van de wereld noemt, Augustus, de keizer in Rome. En Johannes presenteert het mensgeworden Woord, waar hij het steeds over heeft uitdrukkelijk, als "het ware licht, dat schijnt voor alle mensen" en als "het licht, dat het heeft gewonnen van het donker". Dat is ook het sociale donker van toen, in een samenleving waar het overgrote deel van de mensen niets in te brengen had, maar waar de welvaart wel afhankelijk was van die mensen. Die enorme groep, die vaak als slaaf en dus als eigendom van een ander het zware en vuile werk van de Romeinse Rijk moest opknappen.

Wij leven in een verwarrende, vaak beangstigende en onzekere tijd voor veel mensen. Welke kant zal het met onze samenlevingen opgaan? Lukt het ons om een oplossing te vinden voor de enorme problemen waarvoor wij ons gesteld zien? Er wordt van alles en nog wat aangepakt en geprobeerd, maar echt helpen doet het niet, denk ik vaak. Je kunt denken aan het probleem van de kloof tussen rijk en arm. Die groeit nog steeds, hier en wereldwijd. Die groeiende kloof is een bron van sociaal onrecht en een enorme bom onder de verhoudingen in onze samenlevingen. Het protest van de gele hesjes spreekt boekdelen. Ziekenzorg, ouderenzorg, jeugdzorg, geestelijke gezondheidszorg, onderwijs, lerarensalarissen, defensie, politie, rechterlijke macht, sociale advocatuur, alles in onze landen schreeuwt zo langzamerhand om een krachtige, publieke verantwoordelijkheid, die bereid is te investeren in al die terreinen van maatschappelijke zorg, in plaats van te bezuinigen of taken over de balk te kieperen richting bedrijfsleven. Alles schreeuwt zo langzamerhand om meer samenleving, niet om minder. Dit alles lijkt nog steeds niet echt door te dringen tot de verantwoordelijken in politiek en

samenleving. President Macron lijkt niet te begrijpen of wil niet begrijpen waar het protest in de kern om gaat. Om ongelijkheid en het gevoel niet meer te tellen. Daar gaat het om. En om niks anders. Maar ook in Den Haag wordt elke misstand nog steeds afgedaan als los incident, zonder dat men in gaten heeft of in de gaten wil hebben, dat er in al die incidenten een rode draad zit: het systeem, zoals we dat de afgelopen dertig, veertig jaar hebben opgebouwd, deugt niet en zet steeds meer mensen in de kou. Hetzelfde geldt eigenlijk voor ecologie en klimaat. Ik weet niet hoeveel onderzoek en rapporten er nu nog moeten volgen om ons duidelijk te maken, dat er werkelijk moet worden ingegrepen in energieverzorging, in productie, in onze manier van leven om nog erger te voorkomen. Je zou zeggen, dat het punt nu wel gemaakt is. Wie de magere resultaten van Katowice en die van het klimaatakkoord - een jaar aan gewerkt ! - kan zich, denk ik, niet aan de indruk onttrekken, dat men nog steeds om de hete brij heen danst. De vervuiler betaalt wordt beledend met de mond, niet met de daad. Soms zou je er hopeloos van worden. En soms word ik dat ook. En toch. Er zijn ook allerlei tekenen, dat er wel degelijk iets aan het veranderen is. Ik denk aan burgemeester Aboutaleb, die plotseling ruimte voelt om te pleiten voor het stoppen met het beboeten van dakloze mensen. Werkt de verkeerde kant op, vindt hij. Inderdaad. Helpen, die lieve mensen, niet straffen. Ik denk ook aan alle initiatieven, hulp en energie, die we tegenkomen bij het programma Warm Rotterdam. Heel veel mensen vinden, dat het afgelopen moet zijn met armoede en schulden in onze stad en zoeken naar mogelijkheden om er iets aan te doen, ook zelf als mens en burger. En daar zit een essentieel punt, volgens mij.

Dat alles doet deze burger in ieder geval goed. Maar het was ook aanleiding om nu met Kerst nog eens na te denken over hoe je die broodnodige sociale verandering moet mobiliseren de komende jaren. Want vanzelf gaat het niet. Dat heb ik wel geleerd van mensen als Angela Davis en Martin Luther King. Dat vraagt ook om een bijbelse doordenking. En dat wil ik vanmorgen doen, vanuit die twee prachtige teksten, die we daarnet hebben gehoord. En dan vooral Johannes 1, met dat wonderlijke: "Al het leven komt van hem. Het leven, dat hij brengt, is het licht voor de mensen". En dat in drie blokjes.

Eén. "Al het leven komt van hem. Het leven, dat hij brengt, is het licht voor de mensen", zegt Johannes. Heel Johannes 1 roept de sfeer op van Genesis 1. Van nieuw, fris, anders, los, weg uit wat vast zit en maar niet verder lijkt te komen, zoals met de grote problemen van daarnet. Dat licht is bijbels gesproken niet een lamp, maar vooral een kritische instantie. Er wordt onderscheid gemaakt, van godswege. Daar gaat het om. Tussen licht, lees; dat wat het leven bevordert en verder helpt. En donker, lees: dat wat het leven bedreigt of

stukmaakt. In Genesis heet dat onderscheid maken: scheppen. "In beginsel scheidt God, hemel en aarde". Bij scheppen moet je veel meer denken aan scheppen in de zin van zand scheppen. Aan uithollen, zoals je kuil scheidt op het strand. Gods` scheppen is altijd duisternis en alles wat daar aan negatief menselijk gedrag de oorzaak van is wegscheppen om ruimte te maken voor licht, voor iets nieuws, voor mogelijkheden voor mensen om te leven, voor een leefbare en bewoonbare aarde. Dát betekent scheppen. God scheidt. Dat wil zeggen, dat met onze werkelijkheid gegeven is, dat er, ondanks alles, altijd weer nieuwe mogelijkheden zijn of kunnen worden gevonden. Dat fundamentele feit schrijft de bijbel toe aan God als diens hoogste eigenschap: scheppen, licht maken waar donker was. Het lijkt mij, dat dat licht vooral dit is. Steeds weer in de geschiedenis - en soms is dat moeilijk - komen wij mensen er achter, dat de werkelijkheid zoals die er is niet in beton is gegoten, niet onveranderlijk, hoe hard ook wordt beweerd, dat er geen alternatieven zijn. Licht lijkt mij het bijbelse woord voor dat proces. Dat wij mensen onze sociale werkelijkheid gaan zien als iets dat is gemaakt. Door mensen en dus niet eeuwig. Maar veranderbaar, aanpasbaar, hoe weerbarstig die werkelijkheid ook is. Het is dat soort licht, dat mensen opgaat, dat aan de basis ligt van zoveel sociale verandering door de eeuwen heen, of het nu gaat om de beweging rond het sociale vraagstuk in de 19^e en 20^e eeuw of de burgerrechtenbeweging in de VS in de jaren 50 en 60. Het kan anders. Dat alles doordringende idee. Dat is dat licht van Johannes.

Twee. "Dat betekent, dat zij op een nieuwe manier geboren zijn". Voor Johannes ligt het begin van alle sociale verandering, het begin van noodzakelijke humanisering van onze wereld richting menselijkheid in onze samenlevingen, in de mogelijkheid van ons mensen om wat Johannes noemt opnieuw te worden geboren. Opnieuw geboren worden is iets reëls, lijkt me. Wij mensen ervaren het vaak. Er overkomt je iets, je ontmoet iemand, je krijgt een nieuwe kijk op de dingen en je voelt je een ander mens. Voor Johannes betekent Kerst, dat wij mensen onszelf en elkaar altijd weer fundamenteel zien als "nieuw begin". Elk mens als ten diepste "beginning". In die zin, dat met elk van ons de mogelijkheid van iets nieuws, van het onverwachte, zelfs van het meest onwaarschijnlijke, dat je denkt, dat kan niet, in de wereld is gekomen. Eén van de meest bijzondere kenmerken van ons mensen is juist dat vermogen om "nieuw te beginnen". Het principe van de nataliteit, noemt Arendt dat. Onze meest kenmerkende eigenschap, ons hoogste vermogen, is dus, volgens Arendt, dat wij mensen in staat zijn om iets nieuws te beginnen. Voortdurend wordt in de leer van de sociale verandering benadrukt hoe belangrijk het is, dat wij mensen in staat zijn ons de dingen anders voor te stellen dan zij nu zijn. Daarvan gaat een enorme kracht uit, volgens

Johannes. Stel je voor een wereld voor zonder ongelijkheid. Stel je voor een wereld, waarin mannelijke dominantie is verdwenen en MeToo niet langer nodig is. Stel je voor een wereld zonder vluchtelingen, stel je voor een aarde die gekoesterd wordt en heel gehouden en mens en dier kan blijven voeden en onderhouden. Stel je voor, stel je voor, die andere wereld. Deze wereld anders. Dat bedoelt Johannes het met dat "niet op een gewone manier geboren zijn".

Drie. "Het Woord is méns geworden en heeft bij ons gewoond". Je zou bijna vergeten hoe fundamenteel dat zinnetje is voor de manier waarop de bijbel ziet wat de bijbel "god" noemt. Ook dat is fundamenteel voor alle verandering. God komt naar beneden. Wij mensen hoeven niet omhoog. "Het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond". Heel onze geschiedenis, heel ons denken vaak ook, is doordrongen van het idee, dat ons leven, onze samenlevingen, alle sociale verandering afhankelijk zijn van "goden". Van grote individuen, van geniale helden, van sterke, ja, inderdaad, bijna altijd mannen. Zonder sterke leiders komt er immers niets tot stand. Dat idee. Het heersersprincipe heeft de menselijke geschiedenis gestempeld, van de Romeinen in Jezus' tijd tot op de dag van vandaag. Altijd weer diezelfde vormen van macho-mannelijkheid, grote leiders, sterke legers, grote, grensverleggende projecten, waar niemand wat aan heeft. Altijd weer die minachting voor vrouwen en homo's en iedereen die niet wil voldoen aan het ideaal van de "grote, sterke man". Johannes heeft een totaal ander idee met dat "is mens geworden". Het zijn niet de grote, al of niet mannelijke leiders die het doen. Het gaat om ons, gewone mensen. Wij zijn het die het doen. Wij, de gewone mensen, zijn uiteindelijk altijd, toch, de motoren van elke sociale verandering. Niet de grote leiders. Het verhaal van de geschiedenis is uiteindelijk het verhaal van mensen, zoals jullie en ik. Wij moeten het doen en niemand anders. Heel langzaam komen we daar ook achter. Steeds meer we zien met elkaar het enorme belang in van "ervaringsdeskundigen" bij alle plannen en projecten die we tot stand willen brengen. Veranderen doe je niet over de hoofden van de mensen heen, dan wordt het niks. Veranderen doe je door en met de mensen zelf. Dat alles zit in wat Johannes bedoelt met dat "is mens geworden".

Tot slot. Ik heb de laatste tijd veel gesprekken over hoe het nu verder moet, met de groeiende kloof tussen rijk en arm, met de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, met de groeiende roep - weer - om grote sterke leiders, met de vluchtelingen, die hier hun heil zoeken, maar niet welkom zijn, met het opwarmende klimaat en de energietransitie. Heel vaak klinkt in die gesprekken een toon door van somberheid en hopeloosheid. Er is zoveel om je zorgen te maken, het zit allemaal zo vast. Eerlijk gezegd bekruipen die gevoelens ook mij vaak. Hoe moet

het nou verder ? Hoe moet dat straks met mijn kleinkinderen ? Wil ik de aarde zo voor hen achterlaten ? Het verhaal van Kerst - de geboorte van nieuw leven in de brouwerij - is, naar mijn idee, één grote oproep om niet bij de pakken neer te zitten. Eén grote oproep om onszelf, wij, de gewone mensen, te gaan zien als de bronnen van nieuw leven, als de motoren van alle sociale verandering. En ons zelf niet afhankelijk te maken van grote leiders of van de loop der dingen, het gaat toch zoals het gaat. Wij moeten het doen en wij kunnen het ook. Kom op, zegt het Kerstverhaal van Johannes. Het zal niet makkelijk zijn en of het gaat lukken is niet te voorspellen, maar zonder jou wordt het in ieder geval niks. Kom op, kom in beweging. Als God het kan door steeds maar weer leven en licht te maken, kunnen jullie het ook. Amen.

D.J. Couvée, Pauluskerk, Rotterdam, 25 december 2018